

З У Э Л С К В Н

ᠯᠢᠮᠤᠯᠠᠭᠤᠨ

Վրացի ժողովրդի օրհանգիստը՝ յայտարարությունը տալ ցանկացողը պետք է 10 միլիոն սառուբի, համար՝ վճարե 1 կոպեկ: Ցայտարարությունը ընդհանրած է նաև Թաթար լեզունիստը:

Հրատարակվում է ամեն շաբաթ օր մի թերթի: Ցարեկան բաժա-
նորդագրութեան գինն է 7 օ: Ստորագրվել է Կարենի է լաբագրատա:
(Խաթիսեանցի տանը) և Համ. Էնֆիլանհանցի լաանութում:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.

Թ/ՎՖ/Եղ 20-ին Յուլիանի

Այս համարում մենք տպում ենք լեռնային լճակներ, իշխան Յուրակիձեի հետ տաղաժողովիաները Շամախու երկրաշարժի մասին Այս հետազոտությունը առաջին փուլն է, որ արել են զանազան ժամանակների այլ և այլ անձինք միշտ, երբ պատահած է եղել այդ տեղում բնակվող ամենատարիկ երեւոյթներից մին, այն երկրաշարժը: Թէ՛ Վոլկանի մէջ եղած գետնաշարժը, և թէ՛ այլ ճանապարհորդները, որոնք միանգամ դուրս է այցելում թիւն են արել այդ տեղ, Շամախու երկրաշարժը, առանց քննելու. շին թողանալով իշխ. Յուրակիձեի հետազոտությունում է պաշտօնական ձև, որովհետև անցյալ տարի Շամախում պատահած վերջին երկրաշարժը ստիպող տեղում էր միջոց տալ այն բարձրագույն թիւնը և վնասներն, որոնք պայման ստրկներ Շամախու և նորա շրջակայքը են լիարկում են: Յուրակիձեի ուղարկած էր, որ անձամբ քննել երկրաշարժի հարցը և հաւաքել նայն լի տեղում տեղեկութիւններ, թէ ինչ է եղել այդ կարել է դարձան տալ Շամախու երկրաշարժի մասին լեռնային երկրաշարժի հետանքներին ինչպէս ևս ևս լեռնային երկրաշարժի մասին միջոց, որով միայն կարել է ապտեղ բնակիչներին էլ զգուշանալու ոչ նիւթախնայակա և ոչ բարձրագույն, իշ Յուրակիձեի գտնում է այն որ հարկաւոր է բնակիչներին թողնել լեռնային բնակութեան տեղը և տեղափոխուել այլ ապահով բարեկեց կերպ: Այս հարցին ձեռնարկ լի էր կամուտ եղել այնպէս լիակ միջին համեմատ եղել այնպէս անցած լիակ լիշ, Յուրակիձեի հետազոտությունը տրոյ:

Իշխան Յուլիկի՛ն, հետադուռով
նից երևում է, որ Շամախին ամենամեծ
երկրաշարժին ենթարկվում է տասը տա-
րի ժամանակամիջոցում: Այս եղանակը

Թեան նա եկել է, աչքի առաջ ունենալով չորս անգամ դննադոն ժամանակ պատահած երկրաշարժները, որ միշտ տալիս ու վնաս են արել և շատ զգալաւորութեանց պատճառ են դարձել թէ Շամախեցոց և թէ նորա շրջակայ տեղերում բնակող զիւղացիների համար երկրաշարժը պատահել է այս տեղերում 1828, 1859 1869 և 1872 ին Սոցիալից 1859 թ. պատահածի հետևանքը, ինչպէս՝ յայտնի է, այն եղաւ, որ Շամախին եկեղեցիներով աստիկ երկրաշարժին նիւթական և բարոյական միանների հետ, պէտք է կորցրել էր և իւր վարչական նշանակութիւնը, այսինքն նահանգական քաղաքից դառնալ հասարակ դաւաճական քաղաք, որ ամեն քաղաքի թէ նորա առեւտրական և թէ մտաւոր կեանքի համար ամենամեծ կարևորելից մինն է։ Իսկ վերջին 1872 թ. պատահածի հետևանքը մենք ինքեանս սրդէն լաւ տեսնում ենք, և հապիւ թէ շուտով այդ տեղերը ոտքի կանդնին, այնքան մեծ և անդաւնտիւ էր միասը թէ ժողովորդեան և թէ տեղեցւորացիներու բնակութեան համար։ Բռնիմն իշխու Յուլուս կիճէի հետազոտութիւնից մենք պէտք է եղրակցենք, որ Շամախին և նորա շրջակայը իւրաքանչիւր տասը տարիից յետոյ պէտք է քաշէ այդ նեղութիւնները և միանները և վերջի վերջը հասնին, և նա այն դրութեան, որին եկեղեցիկցան երկրաշարժի շատ տեղերը Թէ ճշմարիտ երկրաշարժը այդպէս պարբերական կերպով է լինում, սորան ապացոյց կարող են լինել և այլ զիտասկանների հետազոտութիւնը ուրիշ երկրների վերաբերութեամբ։ Ամերիկայի Չիլի և Կոլումբո երկրներում արտահած երկրաշարժը կրկնաւում է քան և երբ տարին մի անգամ է։ Իսկ կանադայում, մանաւանդ Ս. Լաբրեւիտիսի գետեզրին բնակիչները մինչև

անհամար առանցքաթիվներ ունին, որ այն երկրում քառասորեայ երկրաչափը պետք է պատահի խրաբանելու 25 տարեայ միջ: Բայց երկրաչափի պարբերականության պատճառով դեռևս են ընհ հասկացած, ունենք կարծում են թի հյդդ պատահաբար է լինում և այլը այս վերաբերում են դետին ստորերկրեայ զգուշութեան պարբերական կերպով ներդրմելում: Ինչ և ինչ երկրաչափի պարբերականութիւնը զիտութեան միջ համարվում է հաստատու և անհերքելի իրողութիւն:

Ա՛րիւն, յայժմ՝ յայտնի բնական է-
րկելովներն սկզբը՝ գլխու թիւը՝ փոքր թէ՛
շատ նախագուշակում է որեւցէ նշան-
ներով : Զորքրինակ՝ կարտի համար
որոշած է, որ ամըը պէտք է լինի սև և
թանձր և բարձր հորիզոնից : Արեգակի և
լուսնի լատարման մասին այդքն մի քանի
թամանակ առաջ յայտնում են, մինչև
անգամ որոշելով, թէ՛ ինչ տեղում և
որ ժամին այդ և երկելով և կայտնուել : Եւսնի
չըմանները միշտ սպառում ենք եղանակի
կարողութիւն և շատ անգամ չենք
սխալուում դրանում :

Եւրոպայի շատ տեղերում կ'աղճած է օրերւում թաքնական հաստատութիւնք, որ հեռագրով միմեանց հաղորդում են փոքր թորիկների մասին, այս նախապաշտօնիւնքը Անգլիայում մինչ այնտեղ են հասցրած, որ ոչ մի նաւ է կարող դուրս գնալ նաւահանգստից ծով, մինչև որ չունենայ ստացած վերցրելալ հաստատութիւնից վայրական թէ նա անվան կարող է ծաղի մտանել։ Ուրեմն թէ այսպէս և թէ այնպէս այս երկրքիւնքի մասին մէք առաջից տեղեկանում ենք և եթէ հնար է լիւում, նոցա առաջն առնում ենք։ Բայց որքան այդ երկրքիւնքի գոչակութիւնքը հնարաւոր են մեզ համար,

այնքան եւ երկրաշարժի երեւոյթը մեզ բոլորովին ճշնշում է եւ չէ տալիս ոչինչ որոշ միջոց նորանից մեզ զգուշացնելու եւ նորանից սպասած վնասներից ժամանակին մեզ ապահովացնելու: Մինչեւ յայտն դիտաւթիւնը ոչ մի եղբակացութեան չէ եկած: Օգէտու զանազան տեղերում, որ տաճի երկրաշարժը տեղեւ տեղեւ է պատահում, բնակիչները վաղուց աշխատում են որոնելու երկրաշարժի նախանշանները որ կարողանան առաջնուց իմանալ որտեղ եւ երբ լինելու է երկրաշարժ եւ թէ վնասագին ժամանակ կարողանան շուտով զգովել ուրիշ տեղ, բայց դարձեալ ոչ մի նշանաւոր եւ յայտնի եղբակացութեան չուն եկել: Զորքերի մէջ ջանքի տեղերուն՝ նկատու էին, որ երբեք երկրաշարժից առաջ լինում են աստիկ փոթորիկներ, իսկ երբեք չարունակ խաղաղութիւն օդի եւ այս ժամանակ երկրիքը պատահած է լինում ամբողջ: Պատահել է նոյնպէս որ ընտանի անասունները, որպէս թէ վտանգ նախազգարով նշմարիկ կերպով անհանգիստ զրուծեան մէջ են լինում, վերջապէս նկատու են, որ երկրաշարժից առաջ շատ անգամ հորիզոնը ծածկւում է այնպէս թանձր, զորը մեղով, որ նորա մէջից արեգակը ներկած երևում է արեան գունով, եւ այս տեսակի մէղը, օրինակ ծածկել էր ամբողջ միջերկրական ծովը եւ մինչև անգամ երևում էր Առյաշտեան Ովկիանոսի վերայից Նաբարրիսցում, հասարային խտրելուց, պատահած երկրաշարժի ժամանակ: Բայց այս երեւոյթները բոլորովին նշանակութիւն չունեն, որովհետեւ երկրաշարժը շատ անգամ պատահում է յանկարծ եւ բոլորովին կապ չունի ոչ մէկի, ոչ փոթորիկի եւ ոչ կենդանիների նախազգացմունքի հետ: Միայն նախանշանը կարող է համարուել ստորերկրային որոտում եւ խորէ ձայնը, բայց այս որոշակի մեզ ճաման անօտու է լինում:

ըրկհետև տըք պատահում են կամ իսկոյն երկրաշարժի հետ կամ շատ կարճ ժամանակ առաջ, այնպէս որ անկարելի է արդտակը սրանով նորա բերած վնասներէլ: Բայց քրտակից պիտմ է հին ժամանակի ևս Արևիտտոտը վկայած է, որ երկրաշարժը մեծ մասամբ պատահում է ձրու մեռլ յունկար և փետրոկար ամիսներում: Այսիլնն տարուայ ցուրտ ժամանակը, ինչպէս և եղաւ Շամանտում անցեալ, տարրի յունկարին 16, իսկ տարուայ միւս ժամանակներում համեմատաբար քիչը և պատահում է և ինի լիտում է, այն ևս զատ լիլոյ: Ինչպէս անցեալ տարի նոյնմիւրի 12ին: Աստեղից միայն կարել է եղբակակել որ երկրաշարժը ունի յարաբերութիւն տարուայ մի ժամանակի հետ և այլ ունի: Բայց ինի զիտուլ լիլոնը մեղ ունի տեղեկութիւն չէ տարիս ժամանակին ազատելու նոցա, որոնք պատմական անցեալի տարւածքը ընտրել են իրանց բնակութեան համար տատանող երկրի, նպատակաւոր չի լինիլ արդեբ, որ այդ բնակիչները լիլոնը էին այդ չարաբաղտ տեղերը և զաղլել էին աւելի բարկցոյս և բարբարոս տեղ: Մարդասիրական զգայմունքը զոնեա մեղ պէտք է տոկէր այդ անկու, չնայելով որ զորա հետ կապած է տեղը բնակիչներին ամէն մի անհատի բարբարոս կամ և նիւթական վնասը: Մեղ լուսայանի և, որ այս միջոցը նոցա կողմի, որոնք իսկզբանէ կապմ են երկրի հետ զանազան պատճառներէլ, լաւ ընդունուլ լիւն չէ ունեալ, բայց հաւատով երբ որ մարդու համար նորա կեանքը և ապահովութիւնը պէտք է աւելի թանկ լինի, քան լիւ այլ կողմնակի պատճառները: Եւմէ զիտուլ լիլոնը չկարողացաւ զոնեա մի որ և իցէ միջոց երկրաշարժի առաջն առնելու, ինի բնութեան այն տուարի կորչանքի երեղոյն մարդու կեանստից միւր է ուրիշն ինչո՞ւ չարխտունք

ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ
ԵԶՆԱԿ ՄԵԼԻՔԵԱՆԻ ԳՈՐԾԸ

1871 թ. սեպտեմբերի 26, կերպովի օրը, եկաւ Երեւան Նոր—Բայալեթի զաւառի հնձիկաւոր պահպանանքի խաբարակոյնչնաթ Մեղիկեանը, և վեր կեաւ իւր սոցական տանը, իւր հինգ Անայի և մէկ Սիւսի սեղանակոյնքի 27 Ներշնիք Մեղիկեանին տեսան Երեւանում նորա եղբայր խաչատուր Մեղիկեանը և մի բնակիչ Ժմմոթեանը, ըսցի՝ յորանից յետոյ Եզնաթ Մեղիկեանը այցաւորացաւ։ Չայն կար, թէ իւր ընտանիքն առաջիկէ Դանանդպետիցով նշանաւոր դրո՞քի առիթով հրաման և այլ պատճառով էլ դիմացի է երևանաց, բայց այդ տարածած ձայնիցը ստուշ չուրս կկանէ և պնդեհատաւորապէս ինքնապէս իրաւունք խաչատուր Մեղիկեանը հոկտեմբերի 16 յայտնեց Երեւանու Պոլիսիային, թէ նա կապած է ստանում, որ նորա եղբայր Ներշնիք պատմուել է իւր սնահակաւոր տան մէջ, իւր կնո՞ւ կամրով, որովհետեւ միշտ տարաբերութեանց մէջ էր գտնուի իւր մայրը և հետ։ Խաչատուր Մեղիկեանի այս յայտարարութեան հիման վերայ զննելը դիմաց ընկելու եղանակով սնեակներու և դատա պետիցը ընդ որ հարկեր նորոգած, յատապարհ լուսացած և նոր ներկած էին սնեակներում, որոնցից մինը եղ

նախկին ննջաբանն էր, չպաղերհերը փոխած էին, ինչպես և առհասարակ բոլոր սովետականները։ Սարգսիսանը և Յարուսթիւն Յովսէփանը, որոնք կացքիւ էին նստ չպաղերհեր, յայտնեցին, որ երբոր նոցա չպաղերհեցին՝ նոր չպաղերհի կպցնելու, հինները արգէն մաշած էին։

Այս բոլոր հանգամանքները թէպէս և կատարած էին արտադրութեամբ, որ եղնակը պիտի պատրուած լինի և այն էլ իւր ամս, մէջը, բայց այնու մոմենային նորա մարմինը նորա ամեն շնորհեցաւ։ Բայց, եղնակի կինը, Աննան մեծ փոխակ էր յարկաւորուած իւր այն պատասխաններով, որ նա տալիս էր, քննիչին։

— Բայց ի՞նչ որ յայտնեցաք, որ նա սեղսեղները, 28 ախ բոլոր անձանց, որոնք կ'ավանդուէին էին տնտեսի նորա մարդուն, դանազան պատասխաններ իր տալիս, օրինակ այդ օրը առաւօտանան Յովսէփանն Դարբասարիսին Աննան ասաց, որ նորա մարդ եղնակը դնաց կամ պարտեզը և կամ բաղարը, իսկ Բարսիսան Մեկըր—Բարսիսիսին, որ ստացելու յոտոյ խաղիմ կկաւ, թէ եղնակը դեռ անցնել երեկը։

Նահանգապետի անտամանա դնաց Լճիքանուտ դաւելը երեկի աւազակ Զէնալիսն բռնեցաւ համար, և անկատարները աւերացան, երբ որ զոմոտեան Մեկըրեղանները 12 տարեկան աղակները թաղեցին։

Սարգսիսանը, որ փախել էր Աննայ Մեկըրեղանի

տօժող Զփականքի րամկին: Սա յայտնեց, որ
Եղիա՛յը եկաւ տուն կիրակի օրը հնճալ
դարապան Բաղդասեան հետ, որը առաջին դե-
ղիւքը քնած էր պատաշամի վրայ, լայց երկրորդ
ճիւղը Լինան հրամայեց տրան քնել խոնան
ցում, և Քիւրաշայը Ռամաթան ծառան զրոյց
փակեց խոնանցի դռուը: Գլխըը նա, Թադու-
հին, զարթնեց և լսեց Թադրքիդէն ընդամով խո-
նանցի թափնէն և միննայն ժամանակ նկատեց,
որ նախանախանուով հնալ է փառվում: Այդ
ժամանակը ծծի երկխան սկսեց աղաղակել և
այդ աղաղակին ներս մտաւ նախանախանի
թուրքովն հաղնուած Աննայ Միկիլեանին և ըս-
տով երկխանը քնացեց, իսկ նորան, Թադու-
հուն, հրամայեց քնել: Երբ որ երկրորդ անգա-
մը նա զարթնեց, նկատեց, որ Տըրազը փառվում
է Եղիանի ննջարանում և Քիւրաշայը Ռամա-
թընը տարաւ աշտիկ կարծիք խան և տրանին
խոսոյ չուսով զգուշ ընդունէ ննջարանից այն
ուսելին մէջ մի դիակ: Այդ դիակը տանումէին
երբև մարդիկ, որոնցից մինը զուլան էր բա-
նած, իսկ միւրը տորքըն, իսկ Քիւրաշայը Ռա-
մաթանը՝ զայն ժամանակ կանգնեց և էր նորոյ,
ծագածու մօտ, որ սա չը կարծիքին: Դա՛ էլ,
ծագածու, Երեւան ձկացրեց քնած, և այդ պատ-
ճառով չը կարողացաւ նկատել այն մարդկանց
բռնիկները, որոնք սպանւել էին ռիւսիկ միւսն:

տառաւ որ զիսկը դուրս տանհեղց յետոյ, նըն-
ջարանից զուրս կկաւ Եղնակի կինը Աննան։
Միւս օրը, երբ որ նա մտաւ Եղնակի ննջարա-
նը, նկատեց, որ անկողնակալի վերայ անկողինը
չկար, իսկ կորոր զուրս կկաւ ըսակը, տեսաւ որ
Թմորդի պատուհաններէն զոգնիր փակած էին,
այն ինչ մինչև այդ ժամանակ Թմորդի զոգնը
միշտ բաց էին լինում, և այդ պատճառով նա
տեղծում է, որ այն օրը լոգնակի մարմինը այն
տեղ էր գտնվում։ Երկըջարանի, սպասուհիներ
28, տան բոլոր զոգնը փակած էին և ներս
ուղեր չէին Թմորդում, իսկ երեկոյեան, երբոր
մըմինը, նորաւ, Թագուհուն, և երկխնցը ու-
ղերնցին վերև և դրսից դուռը փակեցին, ա-
ռարանից յետոյ լսուեցաւ ձիւ իխնայոց, և երևի
այդ ժամանակը տարան Եգնակի մարմինը։

Բացի այս օրըր ճանդանանցներէց Թագուհի
Արաղուհուն յայտնեց չատ նանաւոր րանեը
Աղլիլեմակի Քոզլարատոր Արաշտ Մուշեղեանի
ատիկով, որի պատճառ եղաւ տրբան ևս դա-
նաւորներէ տակ ձգել։ Թագուհի Արաղուհուն
խտորեթով Մուշեղեանը չուտ չուտ էր լինում
Կնոյնց Մեկըկեանի մօտ, և նոցա միշտ պիտի
էին միում զաշխուտ, որի հետքեր էր փակե-
լին, երբմէն նոցա այնտեղ բարձ էին տանում։
Եղնակի պայտնեցը յետոյ միւս օրը, երբոր տան
նոցա օգնեալ փակած էին, և որով հետո

թիղնում, առաւօտեան եկա Սմբատ Մուկղ-
եանը և դռները բաց արեց ինքը Աննայ Մե-
լիքեանը, սորա սկսեցին ծածկաբար յաւել և
ապա Մուկեանը դիաց: Սմբատ Մուկեանի
և Աննայ Մելիքեանի մեծ յարաբերութեան
մասին Հաստատեցին և Աբաս—Կուլի—Բէքը
և Մելքումեանը:

Բայի սորանից Գեղամեան, Բունիթեան և
Մուկեան փնտրելու յայտնեցին, որ Եղանի
սպաննու օրը, երկրպեան, երրորդ նըբա ճոռա-
ղան ժամանակներում անցում էին Եղանի
տան մօտով, նըբա նկատեցին չորս անձիկը,
որոնք այդ տան առաջ մաս էին դաշին: Իսկ
յոյգ փնտրելից երկուրդ Գեղամեանը և Մու-
կեանը յայտնեցին, որ այդ անձանքից նըբա
ճանաչեցին միայն Սմբատ Մուկեանին:

Այս բոլոր ճանցամանքերի վերայ հիմու-
նով, թէպէտ և սպառնաւ ինչպէս Մելիքեանի
հրախճել չըգնուեցան, բայց այնու համար
Աննա Մելիքեանը, Սմբատ Մուկեանը և Քեա-
տայայ Ռաւազանը բանադրուեցան:

Վերապէս նորմեմբրի 26 գտնուեցաւ Եղան
Մուկեանի դիակը մէկ ջրօրում, քաղաքի Գե-
ղամեան յարեան օստում: Մարտիրոս արդէն բու-
խակ էր փակ, արնդէս որ անդամները ճե-
լուտեմբան բաժնալուծ էին բորբոքի լերեղի
և ետեւի ճանապարհ ճանապարհ, քաղաքի

հեռացնել նորան մեզանից մեր անդր-
բունիստ և համադատութեան համար: Մեր
կողմից մինչև անգամ յանդիմանութիւն կը
համարեն նորայայտ առաջարկութիւնը, մեզ
վերայ կարող են յարձակուիլ ևս, ասե-
լով թէ ինչպէս տեղափոխուանք ծաղիկա-
ւաբույսն առաջարկից, որտեղ մարդ
իրա համար արեւան յիշատակներ ունի,
որտեղ ամեն մէկը ծախած գումար ունի,
թէ տան շինութեանց և թէ նորա բա-
րեկարգութեան համար, բայց մենք դար-
ձեալ այս միջոցի մէջ տեսնելու ենք միակ
հասարակական ժողովուրդին, որ ամեն
տաք տարուայ մէջ չափազանց էլ մուսա-
կանութեան և վայռ կոծին ենթարկուել է
համակեցող, կարծեօք, անձամբ լաւ յայտ-
նի է, որ ստացած վնասը դերպահայեց է այլ
վնասներով: այստեղ ներքին վնասնե-
րն վերայ աւելանում է և բարոյական
վնասը: Իւրաքանչիւր երկրաշարժից յետոյ
բայց մարդկեանց կորուստից, քաղաքի
բնակիչներն ամենամեծ և աղքատ մասը,
որ կենում է խրճիթներում և անհաս-
տատ տնակում, ամենավատ և ողբալի վը-
րութեան է ենթարկւում: Սորա վերայ
բարեկեցիք այն բարոյական անհաստա-
տութիւնն էր, իմանում են, որ ստորկայ
մէջ պէտք է կրկնուի այն ստիպել կը-
ւայթը և ճիշտ թէ ինչ հետեւանը-
նեցով, և այս դէպքը սաստիկ է ներքո-
ծում մարդու վերայ և խանգարում նո-
րա գործունէութիւնը: Թիֆլիզի գիւմար-
կանները Արթուր Ե. Մարկոս, ահա ինչ կար-
ծիք ունին համայնի երկրաշարժի մասին:
Թէ երկրաշարժը բոլորովն չէ անհետա-
նալ այստեղից և թէ նա միշտ անհանգս-
տութիւն է պատճառելու ժողովուրդին:
Ոչ մի միջոց, մինչև անգամ հիմնաւոր
տնակի շինութիւնը, չի կարող լինել ապա-
հով երկրաշարժից, որովհետեւ համակա-
նից ըստ ինքեան կանգնած է ստորեր-
կեայ երկրաշարժի կենդանի վերայ, որ
նոյա կարծիքով, մոտաւորապէս 100 տարի
կարող է այդպէս մնալ, միշտ նուազ-
թիւններ պատճառելով ժողովուրդին երկր-
տատանմանը, և յետոյ արդէն բոլորովն
երկրի վրայ վայել և ամբողջ շինական
աւերակներ է դառնալու:

Այս պատճառով նորա ևս ժողովուրդի
զաղկելու մասին նոյն խիստ կարծիքն ունին,
ինչ որ յայտնի է իշխան Յուսէփիանի
Միջոց ևս այս հարցը համարում ենք
անհրաժեշտ և իրար սրտէ ցանկանում
ենք, որ համայնիցից, հետեւելով իրանց
նկարագրի մասին ապահով են իրանց երկ-
րաշարժից, երազներով այն միջոցը, որ
տեղութիւնը այս դէպքում համարում է
հիմնաւոր և նպատակաւոր նոյա գլու-
թեան համար: Իշխան Յուսէփիանի այն
ևս քննել է, թէ որ տեղ կարող է հա-
մարում օգտակար և հարաւոր տեղա-
փոխութեան համար: Նորա կարծիքով
գերակշռում է այն աղաքային տեղերը

խաղաղութիւնը նպատակային նորա կողմը
նպատակով Միջոցներ և մեծ բարեկամ Միջոց-
տեղ Գարաթիւնի, իսկ քաղաքի Սարգ-
սեանը յայտնից, որ վերանալ, որ մէջ փախ-
ված է իշխանի մարմինը, և այն խիստ վերանալ
որ զգած էր Նիշապի վերայ նորա ապանելու
դիմելը:
Նոյնիմիջով 28 Աննայ Միջոցներ յայտնից
քննելին, որ նա կամում է բոլորը անկեղ-
ծութեան: ասել և յայտնից հետեւելով,
թէ նա վատ յարաբերութեանց մէջն էր զե-
նում իւր հարաւոր հետ, որ նորայայտ չա-
րաւոր էր, կարող էր ամենով նորա անհա-
տատութեան վերայ: Գիւմարայի Ռամազան
աւանտան էր նորա բոլոր չարաբարեցիկներն
և ստում էր, որ երբոր Նիշապի վերայ անգամ
4 ամիս առաջ եկաւ, յանձնել նորան,
Ռամազանին, սպանել կամ թունաւորել իւր-
եան, Աննային: Մեկ անգամ, երբ Գիւմարայի
Ռամազանը սպանուել էր լաղարամ Սիւրա-
տ Մուշեղեանի, պատմել էր սորան այն բանը:
Մուշեղեանը պատմեցինք էր, թէ առաւել
լաւ է ապանել Նիշապին և այն ժամանակ նո-
րա կենը և որդիքը կը մնան կենդանի և աւե-
ղալիք էր: Սոյն Նիշապի կենը վնաս էր չնիւ
հարկը ուղարկ և այն ժամանակ նա կարգում
Նիշապին: Իսկան այս պատմելով իմենք Սիւր-
տ Մուշեղեանի:

և Վարդուայի կողմը են ապահով լինել
բնակիչներին համար, թէ կենդանի և թէ
տեղի դիմել կողմից: Այս տեղերը համա-
կից հեռու չեն և տեղափոխուելու ժա-
մանակ մեծ յարմարութիւն կառաջա-
նեն, միայն թէ հարկաւոր է ճշդութեամբ
տեղեկանալ, թէ արդեօք այդ տեղերը
ճշմարիտ չեն ենթարկւում երկրաշարժին
և կամ դոնէ այնքան թոյլ է, որ կա-
րող չէ լինել ֆուտաբոլի և վոսնոգատ
մի դուրսէ բնակիչներն աւելի վատ դու-
թեան մէջ լինելուն: Այս մասին ի հարկէ
տեղութիւնը կհոգայ: Եանձնելով այդ տե-
ղերի հետազոտութիւնը աւելի դիտական
և երեւել անձանց: Նա կհոգայ ևս ինքն
ժողովուրդի առաջին անգամ նոր տեղում
հաստատուելու համար, օժանդակութիւն
տալով: Բայց մենք կարծում ենք, որ տե-
լութեան կողմից ծախած գումարով չը-
պէտք է բաւականանալ նորաշին քաղաքը
ծաղիկեցնելու և բարեկարգ դուրսեան
մէջ զոյգելու համար: Աւելորդ չէ լինել
որ իւրեանց բնակիչները դորա մասին մը-
տածէին և իւրեանց մէջ ստորագրու-
թիւն ըստ անկէն և հաւաքած վողը բա-
ժանորդարութեամբ տալին, ինչպէս այս
լինում է ամենայն բաւարարելով երկր-
ներում: Թող բաժանորդարութեան գու-
մարի թիւը փոքր լինի, որ ամենայն մարդ
կարողանայ տալ իրա լուծումը Սերը հա-
ւատի ենք որ բաժանորդ զբոլորին կըտը-
նուին ու թէ միայն համակա. մէջ, այլ և
կովկասի միւս քաղաքներում, թողնենք
և Ռուսաստանը, ուր համակա. ինքն կը-
ծառնուին շատերին այնքան մեծ ցաւ պատ-
ճառեց և ըստ կարողութեան իրանց հա-
մակութիւնը ցոյց տուին, մասնակցելով
նոյա համար նշանակած ստորագրութեան:

ՆԵՐՔԻՆ

Ամսոյ 9 ին ժամը 2 ին
ճաշից յետոյ վաղճանակեալ
Ս. Պետերբուրգում կարճա-
տեւ տկարութիւնից Մեծ Իշ-
խանուհի Ելենա Պաւլովնան
67 տարեկան հասակում:

Կովկաս լրագրում կարգադրել լուծու-
թիւն լինելու ելլան Յուսէփիանի գլու-
թեան, որ երկրաշարժէ տեղից գլու-
թեան կառավարութեան հետեւելով տա-
րի ստատահած երկրաշարժի մասին: Սա
ուղարկում էր, որ այն տեղում անձամբ
քննէ այս երեւոյթը և հաւանք տրա մա-
սին տեղեկութիւններ: Նորա հետագո-
տութիւնից մենք տեղեկանում ենք, որ
ամենից շատ երկրաշարժի են ենթարկ-
վում Բաղրան, Սաղիանի, Կապիկիւրի և
Խելիկի գիւղերը: Երկրաշարժի ուղղու-
թիւնն է հիւսիս-արեւմտեանը գեղի հա-
րաւ-արեւելք: Երկրաշարժը պատա-

բառ Մուշեղեանի հետ Գիւմարայի Ռամազանը
պատմեց նորան, Աննային և սա կամակալ
աղաքով իւր մարդու, համաձայնեցաւ վը-
ճարել 300 ուղարկել և մի անգամ գործարկել
զարգացած մասանի: Նորա մարդը եկաւ Ար-
եան սկզբներին 27, իսկ միւս օրը երկրաշարժ
եկաւ Սիւրա Մուշեղեանի մէջ: Զրբիւր հետ,
նորա փախեցին սենակը և այնտեղ սպանելու
կոչուան: Մի քանի ժամանակից յե-
տոյ եկաւ Ռամազանը և առաջ, որ Նիշապին
կոչուել հաւ մարկիցին, բայց թէ այս դէպ-
քից կը մնայ այստեղ, Նիշապի մարմինը գու-
տարան ննջարանի, Սիւրա Մուշեղեանը պա-
նանջել նորանից, Աննայի, խառնալով փոխ-
ըր և նա ստեղ նորան 250 ուղարկել: Միւս օր
երկրաշարժի, երբոր ճաղանքը վառելին, Գիւմ-
արայի Ռամազանը տաք, որ Ռամազանը չը-
բերի հետ եկել է դիմել տանելու, նա, Աննան
ստաց թող տանեն, բայց ինքը չը գուր եկաւ:
Երբոր դիմել գուր տարան, նա վնասից Սիւրա
Մուշեղեանին և մտցաւ 250 ուղարկել: Նա ինքը
չէ տեսել, թէ ով պահել նորա մարդուն, մի-
այն թէ Գիւմարայի Ռամազանը ստաց նորան,
որ Սիւրա Մուշեղեանը բռնել էր Նիշապի
բողոքը, իսկ Զրբիւր խիտ էր նորա
կարծիքին և որովայնի:

Այսպէս, Աննայ Միջոցների խօսքերով նա-

հում է միշտ մի տեղում, յայտնի չը-
բանում և ենթարկւում են սորան կամ
համարում արեւմտեան կողմը, ինչպէս որ
էր 1828 և 1829 թուակի, կամ արեւե-
լեան կողմը, ինչպէս պատահեցաւ 1867
և 1872 թուակի: Այս դիպուածում հա-
մայն երեք չի ապաովում երկրաշարժի
աղբեցութիւնից: Նա միշտ սարսափելի ա-
ւերման է ենթարկւում: Սաստիկ երկրա-
շարժներ կրկնվում են 3-10 տարի ժամա-
նակամիջոցում: Ամենից շատ վտանգաւոր
դուրսեան մէջ են լինում լեռնային տե-
ղերը, որտեղից և երկրաշարժը սպասում
է իւր ծագումը, իսկ ստորին հովտային
տեղերում երկրաշարժը թոյլ է ներքո-
ծում և հազու թէ նշարներ է լինում:

Ինչ որ վերաբերում է այն հարցին
թէ հարկաւոր է արդեօք համակա. և
նորա շրջակայի բնակիչներին առաջա-
րկել զաղկելու ուրիշ տեղեր, այնպիսի
տեղեր, որ բայց ապահովութիւնից երկ-
րաշարժից, նորա կարողանային բաւակա-
նութիւն տալ ժողովուրդին և այլ կեն-
սական պայմաններ, որոնք են տեղի լա-
ղերը, բարեկաւուն կլինան, հոյի արդա-
տարութիւնը, սորա մասին ևս իշխան
Յուսէփիանի հոգս է քաշել: Համակա.
նա հանդիս շրջակայը լաւ քննելուց յե-
տոյ, նա համարում է որ այդպիսի տե-
ղի միայն կարող են լինել. ա. Գեղե-
ճան-այն աղաքային տեղի, որ 7 վերս-
տի ջափ հեռու է Կիւրի խառնային
և մօտ է Ախուս ստանդային: Նորա կար-
ծիքով այս տեղը պակաս յարմարու-
թիւն չի ներկայանում զաղկելու հա-
մար, որովհետեւ նախ, որ այս տեղում
երկրաշարժը շատ թոյլ կրկնվում է արա-
յայտում, ստորին հովտային տեղ գոյով
և երկրաշարժը որ նա մօտ է բաղամարդ գիւ-
ղից, որոնցից Գարաթիւրի աղբը իրա
գեղեցիկ աղբիւրներով կանգնած է 1 1/2
վերս հեռու արեւմտեան: Այստեղ չի-
նութեան համար հարկաւոր քարեր առ-
ձեռն են, իսկ անտառը, ինչ ընկողնայ
կանգնելով, 30 վերս հեռու է գեղի
հիւսիս, Բ. Գալաթիւրի. այս տեղը ևս
դառնում է համակա. և Մարաշ գիւ-
ղի մէջ տեղում, փոշուային ճանապարհի
վերայ: Ես ինչպէս և համակա. ունի
միւսնային կլինան և ամենայն կենսակա-
նայինները, երկրաշարժի տեղեկանքնե-
րից սա ևս շատ ապահովում է, որով-
հետեւ այդ տեղը համակա. դեռնի պէ-
տեղում չէ, այլ դա խորա ու բոլոր բարձ-
րաւանդակ է դառնալով: Ես այն-
քան էլ մեծ երկրաշարժի ներքոծու-
թեան չէ ենթարկւում, ինչպէս համա-
կան: Այս բարձրաւանդակից բոլորովն
աւանակիւր ջրով առատ աղբիւրներ, որ
ամենայն բնակիւր համար ամենա-
հարկաւոր պայմաններին մինն են: Այն
տեղի վերայ իսկ մտածալեց էր եղած պ-
Վոլքերում, որ լաւ ծանօթ է երկրի հետ:

Իսկ մարդու ապանելու մասանկից էլին Սիւրա
Մուշեղեանը, Գիւմարայի Ռամազանը և միւսն
այս Զրբիւր, որ չը գործարկելու Բաղի ուղղակի
Յուսէփիանի Զարեհանը յայտնից, որ սկզբնե-
րին 28, երկրաշարժի օրը, վերջով նա անց էր
կենում Նիշապի տան մօտով և փոքրեցիկ լաղ-
տեղների լուծում տեսաւ, ինչպէս Սիւրա Մու-
շեղեանը այդ առիցով մի ձի գուր բերեց, որի
վերայ երկու ալ անձնից դրեցին մի մեծ տո-
րակով բռնել: Այդ բնից Մուշեղեանը առաւ
մի ձիաւորի հետ:

Այս բոլոր պատմած հանգամանքների հիման
վերայ Աննայ, Միջոցների, Սիւրա Միջոցների
և Գիւմարայի Ռամազանը յանձնարեցան իւր-
եանու Օկրուժնոյ Մուշի գաւառատանին:
Գաւառատանի օրը դարձի հանգամանքները
փոխադրեցան, որովհետեւ Աննայ Միջոցների
յայտնից, թէ նա ի վեր տեղի են մեղադրու-
միւրա Մուշեղեանին իւր մարդու աղա-
նելում, սա բոլորովն մեղաւոր չէ. իւր մար-
դուն ապանելին մի քանի անգամ մար-
դիկ, որոնք ապանելու օրը, երկրաշարժ խառն-
յութիւն ունեցան: Գիւմարայի Ռամազանի հետ
յետոյ փախեցին իւրեան սենակում, ապանելին
իւր մարդուն և ապա հրամայեցին չը յայտնել
այդ բանը ոչ ոքին: Նա, Աննան, ոչ ոքի էլ չը
յայտնի իւր մարդու ապանելը, որովհետեւ նա

իսկ ինչ որ վերաբերում է Ախուս գիւ-
ղին, իշխան Յուսէփիանի բոլորովն անյար-
մար է տեսնում այդ տեղը բնակութեան
համար, միայն նորա կլինայի անյաշող
պայմանների պատճառաւ:

«СООБРАЖЕНІЯ СВЯЩЕННЫХЪ О НАКАЗАНІИХЪ ГОРНАХЪ»
Իրա VI հատորի մէջ տալի է համակա. հալ-
տակ լուծանային աղբերի քարտէզը: Քարտէզը,
որ շինած է համակա. երկրի գործունեայ ան-
ձներից միւր, այն է Խուսի-Հալի-Կիւրի-
տի Սաֆարովը, շատ հետաքրքիր է: Այս քար-
տէզը ցոյց է առել, որ համակա. կառավարու-
թեան ժամանակ նորա գործ կատարողների
մէջ ևս կային մարդիկ, որոնց յայտնի էր ա-
խարաղական և տեղադրական գիտութիւնը:
Այս քարտէզից երևում է, որ նորա շինողը
ունէր բաւական մասնաւոր գիտութիւն այս
տեսակ բաների մասին: Նկարագրած տեղերը զը-
ծաղած է առանց գործիքների, երկրի կողմը
սովորականին հակառակ են դասակարգում: Ին-
քն Սաֆարովը այդ գիտութիւնը ստացել է Տա-
կաւառում: Նա երկու ժամանակից զաղկում
է երկ Զիւնայից, իսկ հայրենիքից, Տաճկա-
տան և այնտեղ մտել է Տաճկաց գործը, որ այն
ժամանակ կղկպատում էր, այնտեղ նա տակ
է թուրքաւորութիւն, ճարտարագործական արհես-
տընային:

Թիֆլիզի եղանակը չորային էր. ձիւն և անձ-
րե չկային, այն ինչ հողը բաւական սատակու-
թեամբ և յաճախ փչում էր. փոշին անտանելի
էր, այս չարքի միայն փոքր անձրեւ եկաւ:

Հին-Նախիջևանի Զուրաբ գիւղից հաղոր-
դում են, որ անձրեւ և ձիւն չկայ, այնպէս որ
աշտան ցարը մնացել է չոր հողում և Աննայ
գիտակը գրեթէ բոլորովն ցամաքել է:

Ախալցխայից մեղ հաղորդում են, որ այս
տարի ձիւնը առատ է, աշտան օրերը անցան
միւս անձրեւով, իսկ ձմեռան օրերը սկա-
ռեցան ձիւնով: Ամսոյ 3 ին մօտ կէս արշի
ձիւն է եկել: Ժողովուրդը սերտութիւնը մեծ
է. յուսով են, որ անցեալ տարուայ թանգու-
թեան փոխարէն այս տարի առատութիւն վա-
րկեն:

Նոյն տեղից հաղորդում են, որ Ալեքսան-
դրապոլի ընտրի տեսակ աւելի փոքր
արեւ — — — — — 1 մ. 50 կ.
չըլկալայ գիւղերից միջին տեսակը 1 մ. 20 կ.
— — — — — ցածր — — — — — 1 մ. —
Իււրի փոքր — — — — — 8 մ. 40 կ.—8 մ. 50 կ.
Բնաճարի մօտ գիւղերն — — — — — 43 կ.
Փայր ձիւնով — — — — — 40 կ.—45 կ.
Իւրաքան — — — — — 25 կ.—30 կ.
Միւս գիւղերն — — — — — 4 կ.
— — — — — Ուլաքիւր — — — — — 5 կ.

«ТООСОС» լրագրում հաղորդում է որ Պետերբուր-
գում զարկեցաւ է հարց կովկասի վառարկեան
վերանորոգութեան մասին:

Ուրախութեամբ հաղորդում են, որ Վեդու-
առաքանք միջոցը բնակայ գողերից և ա-
ւաղանիկից ապահովութեան համար արդէն
գործարկում է Թիֆլիզի մի քանի թաղերում:

«Кавказ» լրագրում կարգում ենք, որ Ելի-
սաւթապոլում (Գանձակ) հաւաքուել է մի նշա-
նաւոր գումար արհեստագործական ուսումնա-
բան հիմնելու համար:

Վատ յարաբերութիւններ տներ մարդու հետ
և մինչև անգամ ուրախ էր, որ կարողացաւ
աղաքում իւր տնակը մարդու: Բացի ու-
րանից վիսնիկից Բուխարին յայտնից դա-
տատանի օրը, որ այն չըստ անձանց, որոնց
նա տեսաւ Ելիսիկի ապանելու օրը նորա առ-
նից դուրս գալիս, նա ոչ ոքին չը ճանաչեց, և
կիւն ընտելեան ժամանակը յայտնից, որ ճա-
նաչել Սիւրա Մուշեղեանին, միայն այն պատ-
ճառով, որ այդ քանի նորանից խնդրեց խառ-
տուր Մուշեղեանը: Վկայ Զարեհանը նմանա-
պէս յայտնից, որ նորա առաջուայ առածը, թէ
նա զիւրովն պատանից Կենդի տան մօտ Մու-
շեղեանին, որ տեղից դուրս բերեց մի բռնու-
որի դուռ ձիւն վերայ, սուտ է և նա ոչ ոքին
չէ տեսել:

Երեւանու Օկրուժնոյ Մուշի գաւառ, որ Կու-
րկովի Բեղիւրատար Սիւրա Մուշեղեանը,
Աննայ Միջոցների և Գիւմարայի Ռամազանը
մեղաւոր են Ելիսիկի Միջոցների ապանելում, և
վնասի երեքին էլ գողի իւրեանց բոլոր իրա-
ւունքներից և ուղարկել Սիւրիւրա, Սիւրա Մու-
շեղեանին 10 տարով բանկու բանտարւում: Ան-
նայ Միջոցներին 10 տարով հանքերում, իսկ
Գիւմարայի Ռամազանին 8 տարով բանտարւում
և սպա այս ժամանակներ լրանա-
լուց յետոյ երեքին էլ բնակեցնել Սիւրիւրայում:

«ՇԱԾ» լրագրում հաղորդում է որ զինու-
աղբերութեան նախադիմը արդէն պատրաստ է
և նորա մէջ պարունակած է 141 յօդուած:

Նոր-Նախիջևանում, լուսնից, որ Պ. Հալ-
լաճեանը ընթերցարան է բաց արել, որ արդէն
1000 հատոր գիրք ունի Ռուսաց և Հայոց լե-
զաներով և մօտ 200 ընթերցող:

ԲԱՆԱԲԱՆ

Գերմանական կայսրութիւնն ևս ան-
ցեալ տարի զբաղված էր իւր ներքին
գործերով: Նշանաւոր կարգադրութիւն-
ներից մենք յիշատականքին (Ճիլիլիթ-
ներին) արտաքին էր Գերմանիայից: Այս
տեսակ վնասներն մենք միանգամայն
համակրել չենք կարող թէ և յիշատա-
նակների վնասը շատ մեծ է, բայց այդ
ձեով նոյա ողին հեռացնել չէ կարելի,
զորա համար հարկաւոր են այն միջոց-
ները, որոնց մասին մենք խօսել ենք և
որոնք կրկնում ենք այստեղ: Խղճի ա-
ղապարկներ ներկ չէ վայելում մեր
լուստուր դարում, զորա համար պէտք է
բաժանել եկեղեցին տեղութիւնից, հրա-
ժարել որեւից դաւանութեան եկեղե-
ցական իրաւունքները պաշտպանելուց,
պահանջել ընտրողական սկզբունք կո-
նական ընկրութեանց համար և իսկ
այդպէս լուստուրութիւնը կաթոլիկ հո-
ղեւորականների ձեռնից: Այս են ապահա-
նում և Գերմանիայի աղապարկների
մեծ մասը և բոլորովն արդարացի կիր-
պով: Արտաքին յիշատականքներ փո-
խեցին միայն իւրեանց հարուստ, բայց
ոչ ողին, որմիջոցներ մնաց և գուցէ նոյա
ստիպելութիւնը աւելացաւ անգամ ըն-
տարեւորութեան: Միւս նշանաւոր հարցը մի
քանի նախադիմութեան ինքնակաւա-
րութեան օրէնքը մայնիքն էր, որ շատ
որոշակի բարձրացրեց թէ ժողովի և
թէ ժողովելի մէջ: Երեւանի մասը ժո-
ղովը առաջին անգամ մեծ համակա-
րութեան ընդունել նախադիմը, բայց վերին
պարտը մերկեց. ուստի կառավարու-
թիւնը ստիպեցաւ ժողովներին նախադիմ
կրելու և նոր ժողով հրաւիրել: Երեւան
խառն կարող ժողովը նոյնպէս մեծ հա-
ւատութեամբ ընդունել նախադիմը կատա-
վարութիւնը նախ քան նախադիմը վերին
պալատին առաջարկելը: Նոր 25 անգամ նը-
շանակց պալատում և այդպիսով յաջող-
վեցաւ ընդունել տուր նախադիմը: Ի հայե-
նակութեան ընդունել ընդունել ձայն տուին, որով-
հետեւ Պոլսն նախադիմ համար բացա-
ռութիւն էր արած միանգամայն անի-
րաւայի կիրպով: Սկստեմք իւրեան Բեր-
լինում ժողովեցան Ռուսաց և Աւս-
տրիացոց կայսրերը Գերմանացոց կայ-
սեր հետ բ

